

УДК 631.14:636.22/.28

О. В. Ксьонова,
аспірант, Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА У НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА РЕГІОНАЛЬНОМУ КОНТЕКСТІ

O. Ksonova,
PhD student, Kharkov National Agrarian University named after V.V. Dokuchaev

MAIN DEVELOPMENT TRENDS OF CATTLE BREEDING INDUSTRY AT THE NATIONAL AND REGIONAL CONTEXTS

У статті виявлено та проаналізовано основні тенденції розвитку галузі скотарства на національному рівні та на рівні Харківської області. Визначено, що період 1990—2012 рр. був не дуже сприятливим для галузі як у національному, так і в регіональному масштабі. Протягом зазначених років зафіксоване стрімке скорочення поголів'я худоби у господарствах усіх категорій, котре негативним чином позначилося і на обсягах виробництва продукції, а відповідно і на задоволенні потреб населення у незамінних життєвонеобхідних продуктах харчування. При цьому, на нашу думку, у ситуації, що склалась, окрім економічних чинників, є істотна доля впливу і соціальних чинників, і це підтвердилося результатами аналізу залежності тенденцій розвитку галузі від чисельності сільського населення. Разом із тим, виявлено, що за останні роки відбувся докорінний перерозподіл виробництва продукції між сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення.

In the article detected and analyzed the main trends of cattle breeding industry at the national level and at the level of the Kharkiv region. Was determined that the period of 1990-2012, wasn't very favorable for the industry as a national and regional scale. So, for the specified years has been recorded a sharp reduction in livestock farms of all categories, which adversely effect on the volume of production and, consequently, on satisfying of needs of the population in essential and vital necessary food. Thus, in our view, the situation which has developed, in addition to economic factors, there is substantial interest influence and of social factors, and this is confirmed by the analysis of trends in the industry, depending by the size of the rural population. However, it was found that at recent years there has been a radical redistribution of production between farms and households.

Ключові слова: скотарство, тенденції розвитку, динаміка, чисельність поголів'я, обсяг виробництва.

Key words: cattle breeding, development trends, dynamics, herd size, volume of production.

З давніх-давен тваринництво, а разом із ним і скотарство, як його невід'ємна складова посідають вагоме місце у сільському господарстві України. Будучи джерелом незамінних та надзвичайно важливих у раціоні людини продуктів харчування таких, як молоко і червоне м'ясо, скотарство відіграє провідну роль у процесі продовольчого самозабезпечення держави. Проте на сьогоднішній день виробництво продукції скотарства супроводжується негативними явищами та тенденціями, котрі не найкращим чином позначились як на чисельності поголів'я худоби та обсягах виробництва, так і на за-

гальній ефективності виробничого процесу. Причиною цього стало багато чинників, котрі мають як економічне, так і соціальне походження.

АНАЛІЗ ПОПЕРЕДНІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Наведені проблеми потребують невідкладного вирішення задля ефективного функціонування та сталого розвитку агропромислового виробництва, що й привертає увагу багатьох дослідників. Аналіз тенденцій розвитку, визначення та підвищення ефективності виробницт-

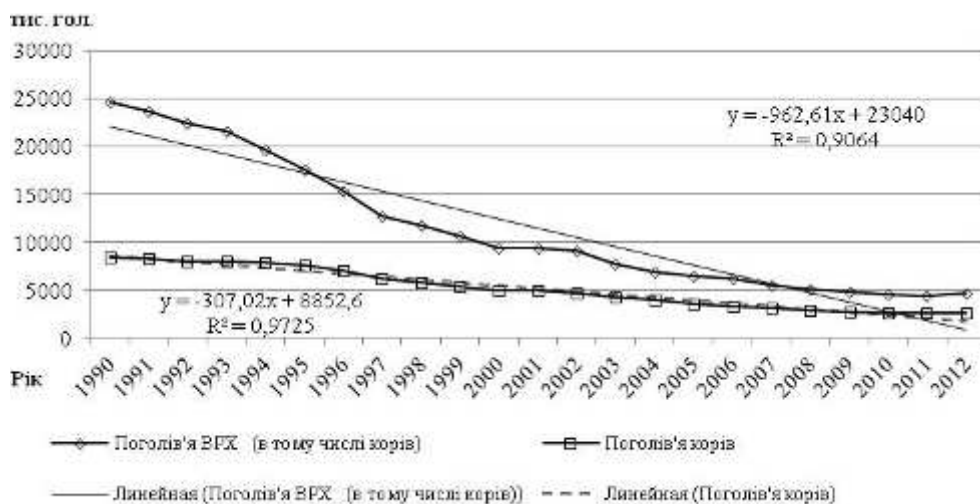

Рис. 1. Динаміка поголів'я ВРХ та корів в Україні за 1990—2012 рр.

Джерело: розроблено автором на основі офіційних даних Державного комітету статистики України.

ва агропромислової продукції є основою праць вітчизняних науковців, значних результатів у дослідженні проблем, притаманних сучасній галузі скотарства, та способів їх подолання досягли: П.С. Березівський [1], С.В. Васильчак [2], О.І. Гуторов [3], О.П. Комарницька [4], Н.С. Ляліна [5], В.Я. Месель-Веселяк [6], В.О. Пабат [7], М.К. Пархомець [8], Н.І. Шиян [9], С.П. Ярошенко [10] та інші вчені, котрі наполягають на думці, що негативна економічна ситуація вимагає об'єктивної ретроспективної оцінки тенденцій, котрі мають місце у галузі, для її подальшого сталого розвитку в сучасних умовах господарювання.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТІ

Зважаючи на вищезазначені аргументи, метою представленого дослідження стало визначення та дослідження основних сучасних тенденцій розвитку галузі скотарства як на загальнодержавному рівні, так і на рівні Харківської області.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Практика показує, що за останні десятиліття тваринництво, зокрема скотарство, у світі перетворилось у провідну галузь сільського господарства, яка розвивається стрімкими темпами [11]. Так, за даними FAOSTAT (2012 р.) провідними виробниками яловичини у світі є США (понад 11848 тис. т), Бразилія (9307 тис. т), Китай (близько 6266 тис. т); світовими ж лідерами у виробництві коров'ячого молока є США (90865 тис. т), Китай (37768 тис. т) та Індія (54000 тис. т) [12].

Таким чином, у країн-лідерів за останнє десятиріччя відбувається стрімке нарощення об-

сягів виробництва продукції скотарства насамперед за рахунок переходу до індустріального вирощування худоби із застосуванням провідних методів селекції, утримання, годівлі, а також виготовлення товарної продукції, її транспортування, зберігання та збуту [13].

У той час як на вітчизняних теренах інноваційні методи господарювання дуже повільно впровад-

жуються у сільськогосподарській виробничій процес, особливо при виробництві продукції скотарства. Тому за роки незалежності ця галузь стала неприбутковою та неефективною, що й знайшло своє відображення у щорічному зменшенні поголів'я ВРХ у тому числі й корів, та обсягу виробленої продукції.

Так, за інформацією Держкомстату України, поголів'я ВРХ у всіх категоріях господарств зменшилося з 24623,4 тис. гол. у 1990 р. до 4645,9 тис. гол. у 2012 р., тобто більш ніж на 81%, що само по собі є дуже невтішною тенденцією. Негативні зміни торкнулися також і поголів'я корів, котре за ці роки також істотно скоротилося з 8378,2 тис. гол. у 1990 р., до 2554,3 тис. гол. у 2012 р, або склало 30% від показників 1990 р. Проте варто зауважити, що за наведений період значно зросла питома вага корів у загальній чисельності поголів'я ВРХ, це можна аргументувати тим, що господарства більш вважено підходять до забою молочної худоби. Разом із тим, протягом 1990—2012 рр. відбулися істотні зміни у структурі розподілу поголів'я ВРХ між сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення. Так, у 1990 р. сільськогосподарськими підприємствами утримувалося 85,6 % загального поголів'я худоби, а у 2012 р. на їх долю припало лише 32,4 %.

При цьому скорочення чисельності поголів'я відбувалося не лише у сільськогосподарських підприємствах, які протягом 1990—2012 рр. втратили майже 93% поголів'я ВРХ та 90,7 % поголів'я корів. Господарства населення після деякого нарощення поголів'я ВРХ та корів у період 2000—2005 рр., до 2012 р. теж втратили значну кількість поголів'я і в 2012 мали лише

Таблиця 1. Коефіцієнти парної кореляції між чисельністю поголів'я ВРХ та корів й кількістю сільського населення України

Період	Коефіцієнт парної кореляції між чисельністю поголів'я ВРХ та кількістю сільського населення	Коефіцієнт парної кореляції між чисельністю поголів'я корів та кількістю сільського населення
1990-2012 рр.	0,895	0,962
1990-2000 рр.	0,5215	0,489
2000-2012 рр.	0,9812	0,9915

Джерело: розраховано автором за даними Державного комітету статистики України.

88,7 % від поголів'я 1990 р. Ця тенденція, на нашу думку, обумовлена сукупністю чинників соціально-економічного характеру, значними з яких є, по-перше, демографічна та соціальна криза, котра має місце у вітчизняному селі і характеризується зменшенням кількості сільського населення та не престижністю для молоді сільськогосподарської праці; другим значним фактором є те, що у сучасних ринкових умовах, коли переробні підприємства ведуть жорстку цінову політику, маленьким господарствам просто не лишається можливості для виживання, а ставки робляться на великотоварні виробництва, котрі за рахунок впровадження новітніх технологій та методів господарювання можуть досягти більшої рентабельності та соціально-економічної ефективності [14].

У процесі визначення загальних тенденцій у зміні чисельності поголів'я ВРХ та корів вивчення динамічних рядів лінійна функція (рис. 1). Так, для поголів'я ВРХ віна мала вигляд: $y = -962,61x + 23040$, а для поголів'я корів $y = -307,02x + 8852,6$. При цьому коефіцієнти детермінації становили відповідно 0,9064 та 0,9725.

Значним, на нашу думку, є той факт, що зменшення кількості поголів'я ВРХ, котре почалося ще у 1987 р. та корів (зниження чисельності відбувалося з 1979 р.), в 1990—2012 рр. набуло таких загрозливих масштабів, що показники чисельності поголів'я ВРХ та корів виявилися меншими від показників 1945 р., коли значна кількість тварин була втрачена під час Великої Вітчизняної Війни.

На нашу думку, у процесі аналізу чисельності поголів'я ВРХ та корів логічно брати до уваги не тільки економічні, а ще й соціальні показники, тому що, як було встановлено, за останнє десятиріччя більша кількість від загального поголів'я худоби утримується господарствами населення, котрі являють собою в першу чергу соціально-побутові організації, котрі у більшій мірі залежать від соціальних і демографічних чинників, ніж спеціалізовані сільськогосподарські підприємства.

Як результат, у контексті даного дослідження доцільним є виявлення кореляційної залежності між чисельністю сільського населення та поголів'ям ВРХ у тому числі корів (табл. 1).

Як бачимо, існує значна різниця між коефіцієнтами парної кореляції першого та другого підперіодів. Так, зв'язок у першому підперіоді виявився не дуже сильним, проте у другому підперіоді ситуація докорінно змінилася і залежність стала надзвичайно великою. Ця ситуація, на нашу думку, виникла по-перше, через те, що 1990—2000 рр. це період, коли окрім соціально-демографічних змін, відбувалися ще й значні політичні та інфраструктурні перетворення, котрі позначилися на усіх галузях національного господарства; а по-друге, як було виявлено раніше, починаючи з 2000 р. власником більшої частини поголів'я худоби виявилися господарства населення, котрі є здебільшого явищем соціальним, ніж економічним.

Під час аналізу зміни поголів'я галузі скотарства, на наш погляд, на увагу заслуговує існування ще однієї тенденції, суть якої полягає в тому, що поступове зменшення поголів'я ВРХ та корів у господарствах усіх категорій також спричиняє зниження обсягів виробленої продукції, що унеможливує забезпечення потреб населення у молоці та м'ясі.

Так, за період з 1990 по 2012 р. обсяги виробництва молока усіма категоріями господарств знизилися на 13130,7 тис. т і в 2012 р. склали лише 46,4 % від обсягу виробництва 1990 р. При цьому найгірша тенденція спостерігається в сільськогосподарських підприємствах, котрі знизили обсяги виробництва молока у 2012 р. порівняно з 1990 р. у 7,3 рази, тобто виробництво становило лише 13,6 % від рівня 1990 р. Також варто зауважити, що у загальному обсязі виробництва істотно скоротилася доля молока виробленого сільськогосподарськими підприємствами. Якщо у 1990 р. доля їхньої продукції складала 76%, то вже у 2012 р. вона становила лише 22,3 %, у той час, як решта продукції була вироблена господарствами населення, котрі у 1990—2005 рр. стрімко нарощували обсяги виробництва, але вже починаючи з 2006 р. у господарствах населення теж спостерігається тенденція до скорочення обсягів виробництва молока.

Щодо виробництва яловичини і телятини, то становище було ще більш складним. Протягом 1990—2012 рр. обсяги виробництва яловичини

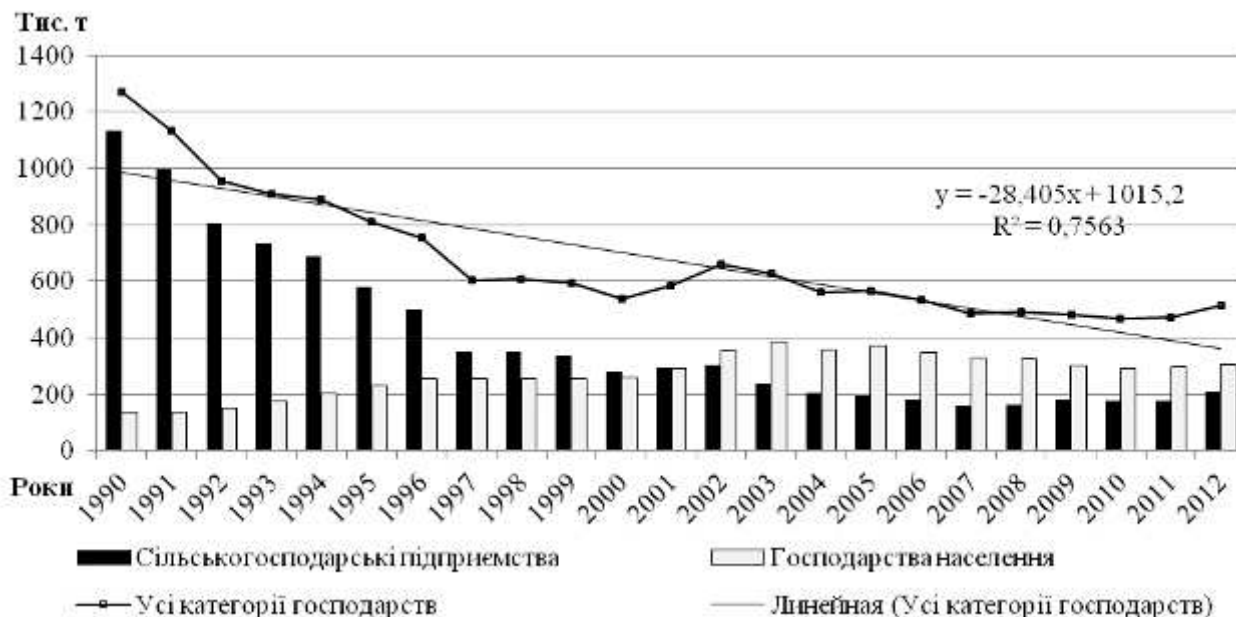

Рис. 2. Динаміка виробництва молока усіма категоріями господарств за 1990–2012 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних Державного комітету статистики України.

і телятини у всіх категоріях господарств зменшилися більше ніж у 5 разів.

Разом із тим, тенденції зафіксовані на загальнодержавному рівні не минули стороною і Харківську область. Як свідчать статистичні дані, за період з 1990 по 2012 рр. виробництво молока у Харківській області зменшилося на 757,3 тис. т тобто на 59,6%. При цьому отримана у результаті вирівнювання динамічного ряду функція (рис. 2), котра має вигляд: $y = -28,405x + 1015,2$ при коефіцієнті детермінації 0,7563, вказує на те, що за аналізований період середньорічне вирівняне скорочення обсягів виробництва молока у регіоні за усіма категоріями господарств становило 28,4 тис. т.

У той же час, у регіоні разом із загальною тенденцією скорочення обсягів виробництва молока, теж відбувалися доволі суттєві зміни й у структурі виробництва, а саме у співвідношенні виробленої продукції сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення. Ситуація проілюстрована на рисунку 3.

Так, за досліджений період питома вага сільськогосподарських підприємств у загальному обсязі виробленого у регіоні молока скоротилася із 89,2% у 1990 р. до 40,9% у 2012 р, що, на нашу думку, і є однією із головних характеристик кризи у молочному підкомплексі скотарства Харківської 28,4 тис. т.

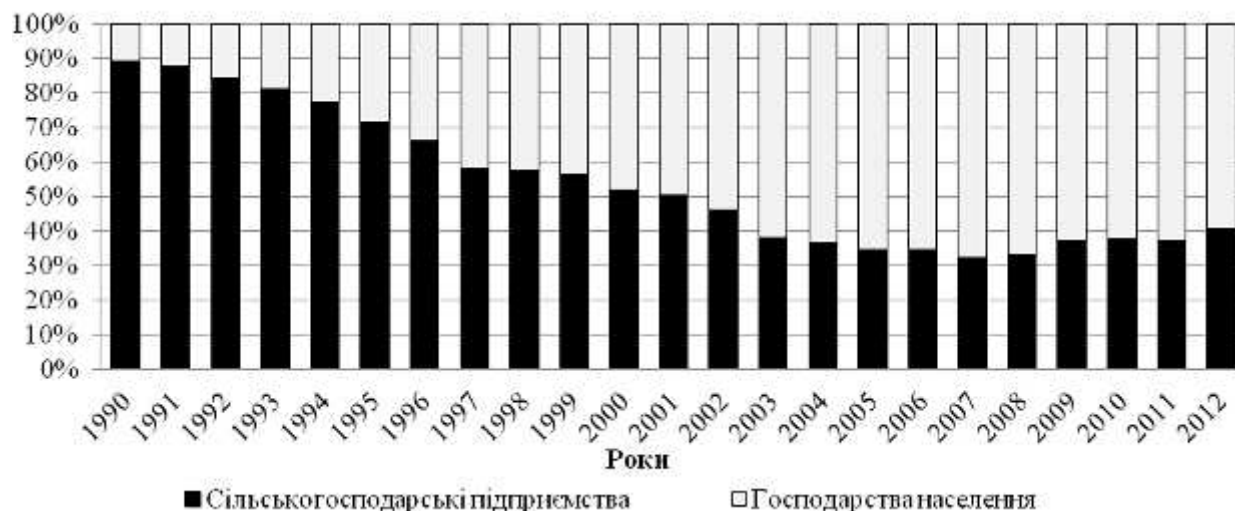
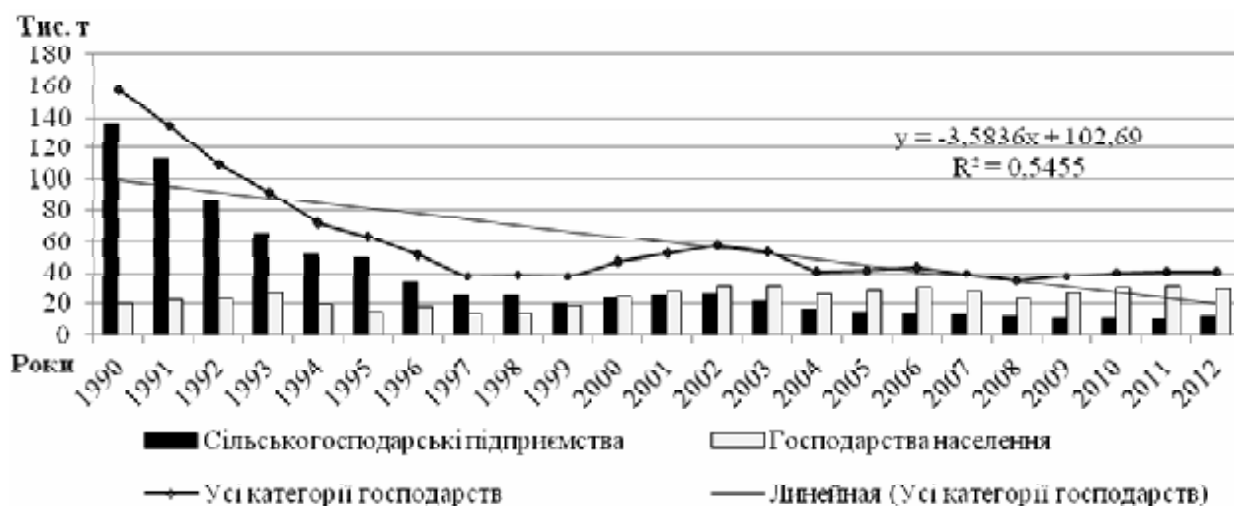

Рис. 3. Питома вага окремих категорій господарств у загальному виробництві молока у 1990–2012 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних Державного комітету статистики України.

Рис. 4. Динаміка виробництва приросту ВРХ усіма категоріями господарств за 1990—2012 рр.

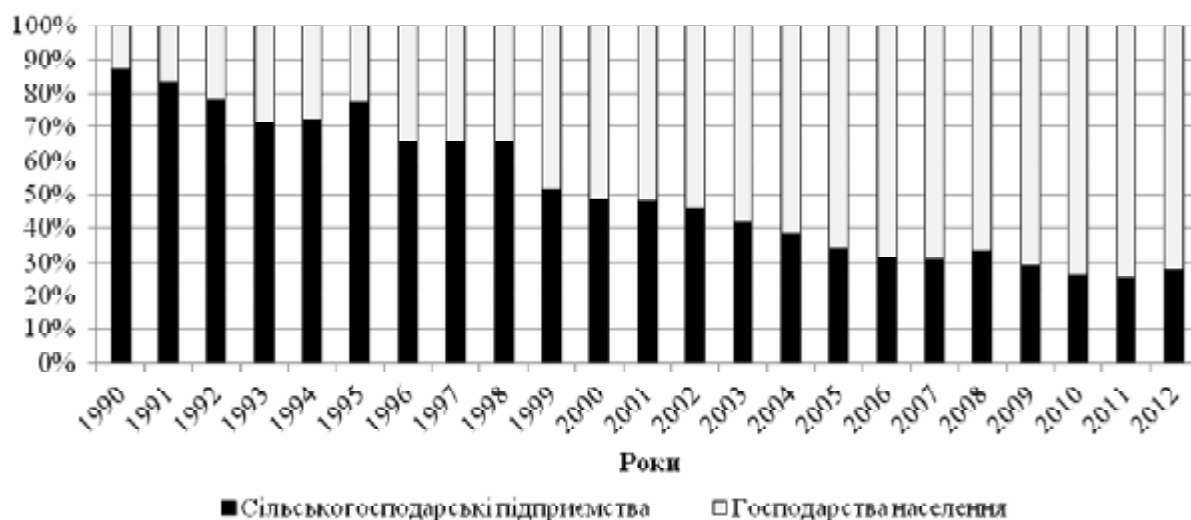
Джерело: розроблено автором на основі даних Державного комітету статистики України.

Аналогічна ситуація складалася і у м'ясному підкомплексі скотарства регіону. Виробництво приросту ВРХ у живій масі на території Харківської області у 1990—2012 рр. скоротилося на 115,7 тис. т, тобто майже на 74%. А вирівнювання динамічного ряду на основі лінійної функції, зображене на рисунку 4 показує, що у даному випадку рівняння має вигляд: $y = -3,5836x + 102,69$, при $R^2 = 0,5455$. Таким чином, розмір середньорічного спаду виробництва приросту ВРХ у живій масі дорівнював 3,6 тис. т.

При цьому м'ясний підкомплекс, аналогічно до молочного, теж зазнав значних структурних змін у співвідношенні виробленої продукції між сільськогосподарськими підприємствами та господарствами населення.

На рисунку 5 чітко вбачається, що у загальному обсязі виробленого на території Харківської області приросту живої ваги ВРХ питома вага сільськогосподарських підприємств за період 1990—2012 рр. скоротилася з 87,1% до 27,8%.

Таким чином, спираючись на вищенаведені аргументи, можна констатувати той факт, що у період з 1990 р. по 2012 р. для скотарства Харківської області характерна тенденція до зменшення обсягів виробництва продукції. При цьому у 1990—1997 рр. скорочення відбувалось більш швидкими темпами, аніж у наступні роки, коли ситуація дещо стабілізувалася. Принциповим моментом також є те, що за аналізований період докорінно змінилось співвідношен-

Рис. 5. Питома вага окремих категорій господарств у загальному виробництві приросту ВРХ у 1990—2012 рр.

Джерело: розроблено автором на основі даних Державного комітету статистики України.

ня обсягів виробленої продукції між господарствами населення та сільськогосподарськими підприємствами, котрі зазнали більш масштабного скорочення виробництва.

При цьому варто наголосити, що одним з головних завдань "Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 р." та національного проекту "Відроджене скотарство", є збільшення виробництва продукції скотарства до рівня 1990 р. Через це визначення та характеристика тенденцій, що відбуваються у скотарстві Харківської обл. було здійснене саме на основі порівняння та зіставлення основних сучасних показників з показниками 1990 р., рівня котрих задля задоволення загальнодержавних інтересів Харківський регіон має досягти найближчим часом. А основою цього у нинішній ситуації, на нашу думку, має стати, насамперед, поступове збільшення поголів'я ВРХ та корів. Проте на сьогодні особливо в умовах сільськогосподарських підприємств відбувається зовсім протилежна тенденція, що само по собі є дуже несприятливою обставиною для подальшого розвитку скотарства у регіоні. Разом із тим, стабільне збільшення обсягів виробництва продукції скотарства є основою збільшення його економічної та соціальної ефективності.

ВИСНОВКИ

Для тваринницької галузі сільського господарства скотарство є одним із провідних напрямів. Проте в умовах загальної кризи у розвитку сільськогосподарського виробництва, котра найбільш гостро вдарила по скотарству, сучасний стан якого, як було виявлено, характеризується стрімким зменшенням чисельності поголів'я ВРХ та корів, що само по собі, особливо в умовах фізичної та моральної застарілості виробничих технологій, веде до істотного скорочення обсягів виробництва продукції галузі.

У цих умовах підвищується роль стратегічних змін задля забезпечення сталого розвитку і підвищення конкурентоспроможності галузі. При цьому під сталим розвитком нами перш за все розуміється багатоаспектна категорія, яка охоплює такі складові: фінансово-економічне забезпечення ресурсами для розширеного відтворення; розвиток виробництва на основі науки й інновацій; підвищення якості продукції; поліпшення екології і родючості землі на основі внесення органічних добрив; соціальний розвиток сільських територій. Повна реалізація усіх перерахованих заходів здатна забезпечити кон-

курентоспроможність продукції м'ясного скотарства на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Сьогодні вимагає рішучих заходів у першу чергу з боку держави для забезпечення умов відродження скотарства за рахунок пільгового фінансування сільськогосподарських підприємств, яке в Україні є значно нижчим у порівнянні з країнами з розвинутою економікою.

Також доцільним з соціально-економічної точки зору є формування механізму ціноутворення на засадах соціального партнерства, який би дозволив кожному громадянину споживати яловичину в достатній кількості, при цьому, який би сприяв й відшкодуванню сільськогосподарським товаровиробникам витрат і підтримував би одержання прибутку.

Разом із тим, Україні для реалізації потенціалу країни-експортера, який, на думку багатьох вчених, є досить значним, необхідно створити умови для розширення кооперації між господарствами різних форм власності.

Література:

1. Березівський П.С. Ефективність виробництва і формування ринку продуктів скотарства в Карпатському регіоні: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня д-ра. екон. наук спец. 08.07.02/П.С. Березівський. — К., 1998. — 37 с.
2. Васильчак С. В. Ефективність виробництва молока та шляхи її підвищення / С. В. Васильчак // Агроінком. — 2005. — № 3—4. — С. 51—54.
3. Гуторов О.І. Економічні засади формування прибутковості виробництва молока в аграрних підприємствах: теоретико-прикладний аспект: [монографія] / О.І. Гуторов, А.Ю. Кучер, А.В. Кучер. — Х.: Точка, 2013. — 490 с.
4. Комарницька О.П. Економічна ефективність вирощування великої рогатої худоби в сільськогосподарських підприємствах та господарствах населення / О.П. Комарницька // Економіка АПК. — 2002. — № 10. — С. 96—99.
5. Ляліна Н.С. Особливості розвитку скотарства в Харківській області / Н.С. Ляліна // Інноваційна економіка. — 2012. — № 9. — С. 128—132.
6. Месель-Веселяк В.Я. Напрями розвитку галузей тваринництва та їх державна підтримка / В.Я. Месель-Веселяк // Економіка АПК. — 2004. — № 9. — С. 3—8.
7. Угнівенко А.М. Спеціалізоване м'ясне скотарство: [монографія] / А.М. Угнівенко, В.І. Костенко, Ю.І. Чернявський — К.: "Вища освіта". — 2006. — 302 с.
8. Пархомець М.К. Методологічний інструментарій аналізу розвитку та ефективності мо-

лочного скотарства в західному регіоні України / М.К. Пархомець, В.П. Цюпак // Інноваційна економіка. — 2007. — № 4. — С. 75—81.

9. Шиян Н.І. Організаційно-економічний механізм формування прибуткового виробництва продукції скотарства [монографія] / Н.І. Шиян, Н.С. Ляліна. — Х.: КП "Міськдрук"; Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В.Докучаєва, 2011. — 287 с.

10. Ярошенко С.П. Резерви підвищення конкурентоспроможності м'ясного підкомплексу України: теоретичні, методологічні, практичні аспекти: [монографія] / С.П. Ярошенко. — Суми: Козацький вал, 1998. — 251 с.

11. Ксьонова О.В. Роль яловичини у формуванні м'ясних ресурсів: світовий та національний аспекти / О.В. Ксьонова // Вісник ХНАУ — 2012. — № 6. — С. 147—153 (Серія "Економічні науки").

12. Food and agriculture organization of the United Nations (FAOSTAT) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/Q/QL/E>

13. Ксьонова О.В. Аналіз динаміки виробництва та змін у структурі національних м'ясних ресурсів / О.В. Ксьонова // Підвищення конкурентоспроможності виробничого потенціалу сільського господарства в умовах сталого розвитку: Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. конф. молодих учених, аспірантів і студентів, 4—5 квітня 2012 р. / Харк. нац. аграр. ун-т. — Харків: ХНАУ, 2012. — С. 134—135.

14. Шиян В.Й. Агрохолдинги в системі чинників сталого розвитку сільського господарства / В.Й. Шиян // Вісник ХНАУ — 2010. — № 8. — С. 34—46 (Серія "Економічні науки").

References:

1. Bereziv's'kiy, P.S. (1998), "Production efficiency and the formation of cattle breeding product market in the Carpathian region", Grand PhD Thesis, Environmental economics, Kyiv, Ukraine.

2. Vasil'chak, S.V. (2005), "The efficiency of milk production and ways to it increase", *Agroinkom*, vol. 3—4, pp. 51—54.

3. Gutorov, O.I. Kucher, L.Yu. and Kucher, A.V. (2013), *Yekonomichni zasady formuvannya pributkovosti virobnitstva moloka v agrarnikh pidpriimstvakh: teoretiko-prikladnyy aspekt* [The economic basis for the formation of milk farms profitability: theoretical and applied aspects], Tochka, Kharkiv, Ukraine.

4. Komarnits'ka, O.P. (2002), "Economic efficiency of growing cattle at agricultural enterprises and households", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 96—99.

5. Lyalina, N.S. (2012), "Peculiarities of cattle breeding in the Kharkiv region", *Innovatsiyna ekonomika*, vol. 9, pp. 128—132.

6. Mesel'-Veselyak, V.Ya. (2004), "Development areas of livestock industries and it's government support", *Ekonomika APK*, vol. 9, pp. 3—8.

7. Ugnivenko, A.M. Kostenko, V.I. and Chernyavs'kiy, Yu.I. (2006), *Spetsializovane m'yasne skotarstvo* [Specialized meat cattle breeding], Vishcha osvita, Kyiv, Ukraine.

8. Parkhomets', M.K. and Tsyupak, V.P. (2007), "Methodological tools of analysis of development and efficiency dairy cattle breeding in western region of Ukraine", *Innovatsiyna ekonomika*, vol. 4, pp. 75—81.

9. Shiyani, N.I. and Lyalina, N.S. (2011), *Organizatsiyno-yekonomichniy mekhanizm formuvannya pributkovogo virobnitstva produktsii skotarstva* [Organizational-economic mechanism of forming of profitable cattle breeding production], Mis'kdruk, Kharkiv, Ukraine.

10. Yaroshenko, S.P. (1998), *Rezervi psdvischennya konkurentospromozhnosti m'yasnogo psdkompleksu Ukraini: teoretichni, metodologichni, praktichni aspekti* [Reserves of increase the competitiveness of beef subcomplex Ukraine: theoretical, methodological and practical aspects], Kozats'kiy val, Summi, Ukraine.

11. Ks'onova, O.V. (2012), "The role of beef in a shaping of meat resources: international and national aspects" *Visnik KHNAU, Seriya "Ekonomichni nauki"*, vol. 6, pp. 147—153.

12. Food and agriculture organization of the United Nations (FAOSTAT) (2013), available at: <http://faostat3.fao.org/faostat-gateway/go/to/download/Q/QL/E> (Accessed 15 December 2013);

13. Ks'onova, O.V. (2012), "Analysis of the dynamics of production and changes in the structure of national meat resources", *Materialy Vseukrains'koi naukovo-praktychnoi konferentsii molodykh uchenykh, aspirantiv i studentiv* [Materials of the All-Ukrainian scientific — practical conference of young scientists, PhD students and students], *Pidvyschennia konkurentospromozhnosti vyrobnychoho potentsialu sil's'koho hospodarstva v umovakh staloho rozvytku* [Improving the competitiveness of the production potential of agriculture in terms of sustainable development], *Kharkiv's'kiy natsional'nyy ahrarynyy universytet im. V.V. Dokuchayeva*, Kharkiv, Ukraine, pp. 134—135.

14. Shiyani, V.Y. (2010), "Agroholdings in a system of sustainable agricultural development", *Visnik KHNAU, Seriya "Ekonomichni nauki"*, vol. 8, pp. 34—46.

Стаття надійшла до редакції 25.07.2014 р.